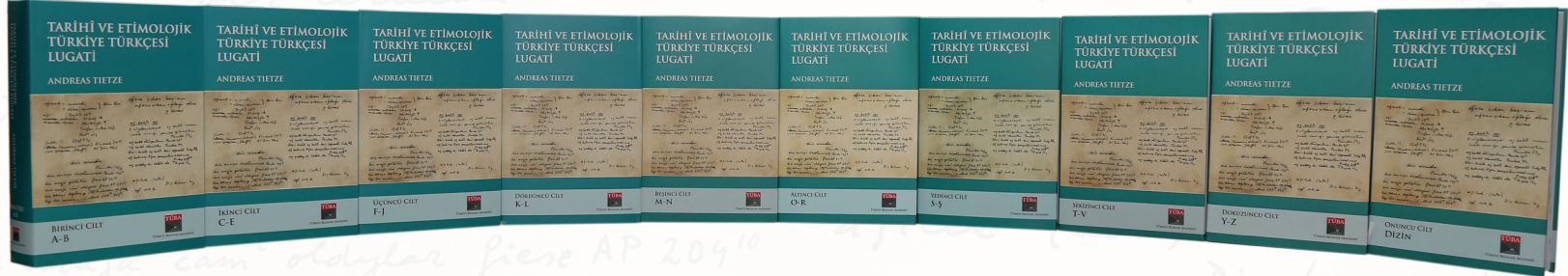

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Türkçeye Armağan Bir Ömürden Bir Ömürlük Eser:
Prof. Andreas Tietze “Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı”

Türkçeye Armağan Bir Ömürden Bir Ömürlük Eser:
Prof. Andreas Tietze “Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati”

Prof. Andreas Tietze, on yıllardan beri Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati (TETTL) için malzeme topluyordu. Bu büyük proje için ancak emekli olduktan sonra yoğun biçimde çalışabildi ve vefatından kısa bir süre önce 2002 yılında Lugatin A-E harflerini kapsayan ilk cildini yayımlayabildi. 2003 yılında Andreas Tietze'nin vefatının ardından öğrencileri ve asistanları Avusturya Bilimler Akademisinin sağladığı destekle kısmen hazır olan ikinci cilt üzerine çalıştılar ve F-J harflerini kapsayan bu cildi 2009'da yayımladılar. Daha sonra Avusturya Bilimler Akademisi projeyi destekleme olanağı bulamayınca 2014'te bu önemli görevi TÜBA devraldı.

2015 yılında TÜBA ile Tietze ailesi ve ilk iki cildin hazırlanıp yayımlanmasına malî destek sağlamış olan Avusturya Bilimler Akademisi arasında anlaşmaya varıldı; böylece TETTL'ye ait bütün taslak, fiş ve malzemeler ile yayın haklarının TÜBA'ya devri konusunda sözleşmeler imzalandı. Bu doğrultuda eserin; Prof.Dr. Andreas Tietze'ye ait, ailesi tarafından TÜBA'ya verilen, özgün metin, taslak, fiş ve malzemelere bağlı kalınarak tamamlanması ve yayımlanmasını amaçlayan “TÜBA-TETTL Projesi” başlatıldı. Proje kapsamında, Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yürütücülüğüyle, sözlüğün daha önce iki cilt hâlinde yayımlanan kısımlarını da içeren A-L harflerinden oluşan dört cilt 2016 yılında yayımlandı. Prof. Dr. Semih Tezcan'ın vefatının ardından, Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir editörlüğünde yürütülen projeye 2018-2019 arasında Lugatin kalan ciltleri yayımlandı, 2020 Şubat ayında ise dizin de dahil toplam 10 ciltten oluşan eser tamamlandı.

Prof. Andreas Tietze kimdir?

26 Nisan 1914'te Viyana'da doğdu. Babası ve annesi Avusturya'nın önde gelen sanat tarihçileriydi. Liseden 1932'de mezun oldu. 1932-37 arasında Viyana Üniversitesi'ne devam etti. Üniversitede Doğu Avrupa tarihi, Balkan tarihi ve iktisat tarihi yanında Slav dilbilimi okudu ve Ortadoğu dillerini öğrendi. Üniversitedeyken daha sonra Türkiye'de uzun yıllar arkadaşlık edeceği bilim insanı Robert Anhegger ile tanıştı. 1935 ve 1936 yıllarında Türkiye'ye kısa seyahatler yaptı. 19 Temmuz 1937'de Viyana Üniversitesi'nde tarih doktorası sınavını başardı. Doktora sınavından sonra Türkiye'ye göç edip İstanbul'a yerleşti.

Mart 1938'de Nazi Almanyası Avusturya'yı ilhak edince aile Yahudi kökenli olduğu için Tietze'nin annesi ve babası Amerika Birleşik Devletlerine, kardeşleri de İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldılar. Andreas Tietze Türkiye'de kaldı. 1938-52 arasında İstanbul Üniversitesi'nde Almanca ve İngilizce okutmanlığı yaptı. Ders vermediği boş saatlerde İstanbul kütüphanelerindeki Osmanlı yazmalarını okudu ve bazılarının kopyalarını çıkardı. İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü'nü gözden geçirerek yeni baskısını hazırlayan grupta yer aldı.

Nazilerden kaçarak Türkiye'ye sığınmış Alman bilim insanlarından Prof. Robert Anhegger ve Prof. Walter Ruben ile birlikte "İstanbul Yazıları" başlığı altında bir dizi yayımladı (1943-46 arasında 16 kitap).

İstanbul'da, Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti başkanı, aynı zamanda Türkçe İslam Ansiklopedisi editörü Dr. Adnan Adıvar'la ve İstanbul Üniversitesi Arapça ve Farsça profesörü, aynı zamanda Oriens dergisi editörü Prof. Hellmut Ritter'le tanışmıştı, kırklı ve ellili yıllarda onlarla bilimsel iş birliği yaptı.

1947 ve 1950'de Yücel dergisi için bilimsel yazılar yazdı, Türkçeye politik-felsefî denemeler tercüme etti.

1952'de Süheyla Uyar ile evlendi. Üç kızları, bir oğulları oldu. 1952-53'te Illinois Üniversitesi'nde (ABD), Türk araştırmaları yardımcı doçenti olarak görev yaptı. Roman filologları Henry and Renée Kahane ile ortak çalışmalar yaptı.

1953-1958 İstanbul Üniversitesinde Almanca ve İngilizce okutmanlığına devam etti. 1955 yılından başlayarak yardımcılarıyla birlikte Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü'nü gözden geçirmeye ve yeni baskısını hazırlamaya başladı.

1958'de California Üniversitesi (Los Angeles, UCLA), Ortadoğu ve Afrika Dilleri Bölümü'ne Türkçe profesörü olarak davet edildi. 1973'e kadar süren bu görevi sırasında Türkçe, Osmanlıca ve Osmanlı edebiyatı dersleri verdi. ABD Türkolojisinin başlıca temsilcilerinden biri oldu. Barbara Flemming, Heath W. Lowry, Donald Quataert, Talât Tekin ve Gönül Alpay-Tekin Tietze'nin California Üniversitesi'nde yetiştirdiği bilim insanları arasında yer aldı.

1971-1972 yıllarında Viyana Üniversitesi, Orientalistik Enstitüsü'nde (Orientalistik an der Universität Wien). Türk Araştırmaları konuk profesörü olarak görev yaparken İlber Ortaylı da Andreas Tietze'nin derslerine katıldı.

1973-1984 arasında Viyana Üniversitesi, Orientalistik Enstitüsünde ordinaryüs profesör olarak görev yaptı, aynı zamanda Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes dergisinin editörlüğü görevini üstlendi. 1970'lerde Ingeborg (Thalhammer) Baldauf, Claudia Römer, Gabriele (Rasuly)-Paleczek ve Ernst Petritsch Viyana'daki öğrencileri oldu.

1975-2003 arasında kendi kurduğu yıllık Türkoloji bibliyografyası Turkologischer Anzeiger'in ortak editörlüğünü György Hazai ile birlikte yaptı (1997'den sonra Barbara Kellner-Heinkele de editör olarak katıldı).

Viyana Üniversitesi'nden 1984 yazında emekli oldu. 1997'ye kadar emekli hoca (emeritus) olarak ders vermeye devam etti.

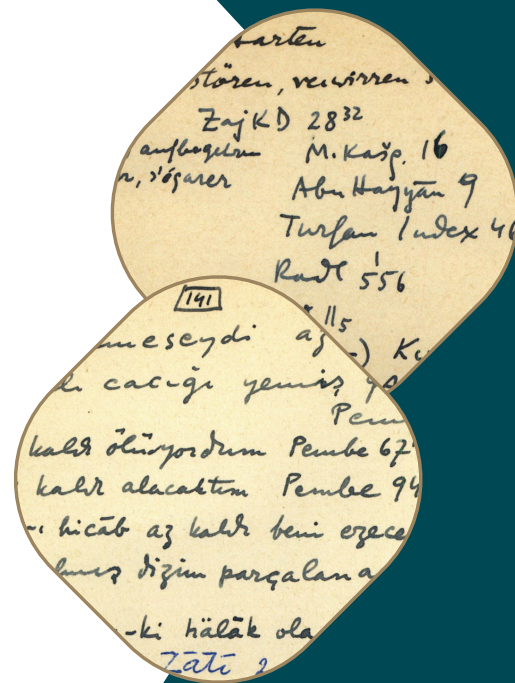

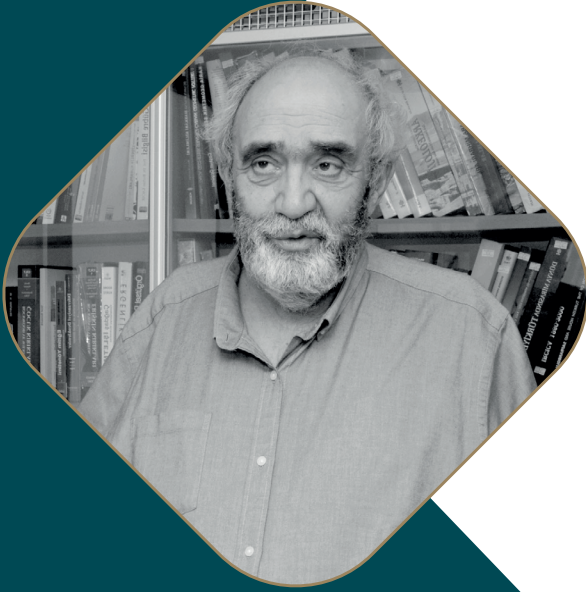

Andreas Tietze'nin söz varlığı ve etimoloji üzerine bazı yayınları

- 1950–1955 “XVI. asır türk şiirinde gemici dili”. 80’inci doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan’a armağan. Symbolae in honorem Z. V. İstanbul, s. 451–467.
- 1951 “XVI. asır türk şiirinde gemici dili. Âgehî kasidesi ve tahmisleri”. TM IX, s. 113–188.
- 1952 “Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen”. Oriens V, s. 230–268.
- 1953 “Die Wiederholung mit verändertem Wortbeginn im Türkischen”. UAJb XXV, s. 92–108.
- 1955 “Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch”. Oriens VIII, s. 204–257.
- 1957 “Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache”. Oriens X, s. 1–47.
- 1958 “Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch”. Mélanges Jean Deny. Ankara, s. 255–333.
- 1962 “Einige weitere griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch”. Németh armağanı. Ankara, s. 373–388.
- 1962 Tietze, Andreas/Heinz F. Wendt 1962: “Die türkischen Elemente im Rumänischen”, Or, 15.c., 1962, s. 463–486.
- 1969 [1967] “Persian loanwords in Anatolian Turkish”. Oriens XX, s. 125–168.
- 1973–1974 “Ein slavisches Lehnwort in den früh-osmanischen Chroniken”. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes LXV–LXVI, s. 219–222.
- 1975 [1599] Mustafā ‘Ālī’s description of Cairo of 1599”. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch–Historische Klasse, Denkschriften, 120. Band. Wien.
- 1977 “The poet as critique of society; a 16th–century Ottoman poem”. Turcica IX/1, s. 120–160.
- 1979 Mustafā ‘Ālī’s counsel for Sultans of 1581. Bd.1. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–Historische Klasse, Denkschriften 137. Wien.

- 1982a Muṣṭafā ‘Ālī’s counsel for Sultans of 1581. Bd.2. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 158. Wien.
- 1982b “Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars”. ZBalk XVIII/2, s. 159–215.
- 1986 “The influence of English on the Turkish language”. English in contact with other languages. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Hazırlayan: Wolfgang Viertel – Wolf-Dietrich Bald. Budapest.
- 1987 “Die Erfassung des türkischen Wortschatzes und ein türkischer Roman von 1871–1872, Türkische Miszellen Robert Anhegger Festschrift, Varia turcica IX, ed.: Jean-Louis Bacqué-Grammont, Barbara Flemming, u.a. Istanbul, 349–369.
- 1989 “Observations on the Convergence of Passive and Medioreflexive Verb Forms: the Case of Modern Turkish.” Studia Linguistica et Orientalia Memoriae Haim Blanc Dedicata. Wiesbaden, s. 283–288.
- 1991a Vartan Paşa: Akabi Hikayesi [1851]. İlk Türkçe roman. İstanbul.
- 1991b “Der erste moderne Roman in türkischer Sprache”, Journal of Turkish Studies XV, 345–353.
- 1992 “Türkeitürkisch: posat, pusat.” in: Christa Fragner, Klaus Schwarz (Hsg.): Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik–Turkologie–Diplomatik. Berlin, s. 303–309.
- 1993 “Μανουλα μου! Ein psycholinguistischer Turzismus?” To Ellinikon, Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr., cilt II. New York, s. 425–433.
- 1995 “Der türkeitürkische Wortschatz”. Archivum Ottomanicum XIV, s. 5–37.
- 1997 “Eine griechisch–türkische Etymologie und ihr kulturhistorischer Hintergrund”. ZBalk XXXIII/1, s. 98–100.
- 1999 Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch. Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü. (derleyen Mehmet Ölmez). İstanbul.
- 1995 “Die Erfassung des türkischen Wortschatzes und ein türkischer Roman von 1871–1872”, in: Jean-Louis Bacqué-Grammont, Barbara Flemming, u.a. (Hgs.): Türkische Miszellen Robert Anhegger Festschrift, Varia turcica IX, Istanbul, 349–369.

Prof. Dr. Semih Tezcan, 1943 yılında Mersin'de doğdu. 1964'te Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Türk Dili Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl Societas Uralo-Altaica'nın tahsis ettiği bursla doktora öğrenimi için Almanya'ya gitti. Hamburg Üniversitesi'nde Prof. Annemarie von Gabain'in yanında Eski Uygurca, Göttingen Üniversitesi'nde Prof. Gerhard Doerfer'in yanında Altayistik ve Genel Türkoloji okudu. 1970 yılında doktor unvanını aldı.

Göttingen Üniversitesi'nde doktora öğrenimi görmekte iken hocası Prof. Doerfer, 1968 yılında, İran'da konuşulan arkaik Türk dili Halaççayı yeniden keşfetti, bu dilin Türkoloji için büyük önemini ortaya koydu. O tarihten başlayarak 30 yıl boyunca diğer görevlerinin yanı sıra bu arkaik dilin araştırılmasına Prof. Doerfer ile birlikte emek verdi, birçok yayın yaptı.

Doktoradan sonra Türkiye'ye dönüp 1974'ten 1984'e kadar Ankara Üniversitesi'nde çalıştı. 1984 yılında Federal Almanya'nın Bamberg Üniversitesi'nde yeni kurulan Türkoloji kürsüsüne davet edildi ve 1984-2008 yılları arasında görev aldı. 2008-2015 arasında da Bilkent Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Edebiyatı Bölümü'nde ders verdi. Çalışmaları TÜBA'nın 2006 yılı "Sosyal Bilimler Bilim Ödülü"ne layık görüldü. Yalnız başına yayımladığı kitap ve makalelerinden başka Batılı, Ortadoğulu ve Uzakdoğulu bilim insanlarıyla ortak bilimsel yayınları bulunan Prof. Tezcan, çalışma alanlarıyla ilgili konularda Almanca ve İngilizceden Türkçeye çeviriler yaptı. 1994 yılında Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi'nin Eski Uygur medeniyeti belgelerini yayımlamakla görevli Turfan Projesi Komisyonu'na üye seçildi, 2002'de bu projenin direktörlüğüne getirildi. UNESCO Türkiye Milli Komitesi'nin Dünya Belleği İhtisas Komisyonu üyesi olan Prof. Tezcan'ın çalışma alanları arasında; İslamiyet öncesi Türk dilleri ve edebiyatları, Karahanlı ve Harezmi Türkçeleri ve edebiyatları, Eski Anadolu ve Rumeli Türkçesi, İran Türk dilleri, özellikle Halaçça, Leksikoloji, Türk dilleriyle Moğol dilleri arasındaki ilişkiler, Dede Korkut Oğuznameleri, Oğuz Han destanları ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi bulunuyordu.

Prof. Dr. Semih Tezcan, 15 Eylül 2017 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

Prof. Dr. Emine Yılmaz, 1983'te Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1988'de yüksek lisans ve 1992'de ise doktora eğitimini Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. MEB'den aldığı bursla 1997-1998'de Macaristan Szeged Üniversitesi, Altayistik Bölümü'nde post-doktora yaptı.

2012'de Hacettepe Üniversitesi'nde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nü kurdu ve 2018 yılına kadar bölüm başkanlığını yürüttü. Doğu Akdeniz Üniversitesi (Kıbrıs), Szeged Üniversitesi (Macaristan), Minzu Üniversitesi, Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümü (Çin, World Famous Scholars Lecturing at MUC ve 111 Programme of Introducing Talents to Minzu University of China kapsamında), Uppsala Üniversitesi (İsveç) ve Busan University Foreign Studies (Kore) gibi üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi.

Çuvaşça üzerine yaptığı çalışmaları nedeniyle 2014 yılında Rusya Federasyonu/Çuvaş Özerk Cumhuriyeti, Eğitim ve Gençlik Bakanlığı ve Çuvaş Milli Parlamentosu tarafından Şeref Ödülü'ne layık görüldü. Çuvaşça, Yakutça, Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Altayistik, Karşılaştırmalı Dilbilim, Toplumsal Dilbilim alanlarında ders vermekte ve bu alanlarda -kimisi meslektaşlarıyla birlikte olmak üzere- çok sayıda kitap, kitap bölümü ve kitap editörlüğü ve yetmişten fazla makalesi bulunuyor. Macarca, Almanca ve İngilizceden olmak üzere kitap ve makale çevirileri yayımlandı.

Prof. Dr. Emine Yılmaz, 1992 yılından beri Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışmalarını sürdürüyor.

Prof. Dr. Nurettin Demir, 1964 yılında Antalya'da doğdu. 1986 yılında Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Aynı yıl kazandığı doktora bursuyla Johannes Gutenberg Üniversitesinde (Mainz) Türkoloji, Doğu Dilleri ve İslami İlimler okudu. 1993 yılında doktorasını tamamladı. 1999'da doçent, 2006'da profesör oldu.

1993 yılında 6 ay Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümü'nde (Macaristan) çalıştı. 1993-1997 yılları arasında Leipzig Üniversitesi, Şarkiyat Bölümü'nde (Almanya) Türkçe ve Farsçadan sorumlu eleman olarak görev yaptı. Daha sonra sırasıyla Doğu Akdeniz Üniversitesi (1998-2001) ve Başkent Üniversitesi'nde (2001-2013) çalıştı.

1992 yılında Dilbilim Enstitüsü'nün davetiyle Moskova'da alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 1999 yılında misafir öğretim üyesi olarak Uppsala Üniversitesi, Afrika ve Asya Dilleri Bölümü'nde (İsveç) bulundu. Alfarabi Kazak Milli Üniversitesinde ve Allameh Tabataba'i Üniversitesinde (Tahran, İran) Misafir Öğretim Üyesi olarak bulundu ve ders verdi.

2003-2012: TDK, Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Çalışma Grubu Üyesi ve 2012-2015 arasında TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu danışma kurulu üyesi olarak görev yaptı. 2007-2015 yılları arasında Türkiye'de sosyal bilimler alanındaki saygın yayın organlarından bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayın yönetmenliğini yaptı.

Prof. Dr. Emine Yılmaz'la birlikte Andreas Tietze tarafından toplanan malzemeye dayanan Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı'nı yayına hazırlayan Prof. Dr. Nurettin Demir, 2013'ten bu yana Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nde çalışmalarını sürdürüyor.

azmak = entarten } Blau Bo
= stören, verwirren }

az- ZajKD 28³²
entarten, auflockern M. Kaşp. 16
revolver, 'öğürer Abu Hacıyan 9
Turfan Index 467
Radt 556

(yadıl ?) Eşref 8115
entarten (amerikan arıdır) Kivircik 7415
(sich losreißen, Schiff) AC Zim 4613

bir arada

Pembe 1426

bir araya toplanmak Pembe 1439

bir araya gäldilər fiere AP 3413

bir araya cäm' oldylar fiere AP 251

bir araya toplayıp (73) Muharrem ay. fi.

ap bir arada Çulluk 207⁹ 342⁸

Ağaca çıkan keçinin
ağaca çıkan oğlağı olur
H Cevat

az kalb'e [191]

o söylemeseydi az kalb'e sarımsaklı
cacığı yemiş gitmiştin
Pembe 7416

az kalb'e ölüyordum Pembe 67"

az kalb'e alacaktım Pembe 94-

Baz-ı hicab az kalb'e beni eğecekti Fuhs 884

az kalb'e dizim parçalanacaktı
Fuhs 229⁷

dy-ki hālāk ola TQ yrg 1174

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Diz kirası 47